

A periodicitás vizsgálata azt mutatta, hogy egy évfolyamon belül a kiadványok száma az országok többségében növekvő tendenciát mutat.

A referálásra kijelölt cikkek száma tükrözi a folyóirat – vagy annak egyes részei – tudományos értékét. Az e szempontból végzett elemzés szerint a legproduktívabbak a holland folyóiratok (a cikkanyag 88%-a jelenik meg a VINITI referáló lapjaiban), a legkevésbé produktívak az Olaszországból (59%), Latin-Amerikából (58%), Ausztriából (55%), Spanyolországból (52%) származó kiadványok.

Megállapítást nyert hogy a külföldi folyóiratirodalom felhasználása teljes, mivel e periodikumok tartalmi struktúrája tükröződik a VINITI referáló lapjaiban.

A hatékonyságot rontják az olyan folyóiratok, amelyeknek tudományos értéke gyakorlatilag a nullával egyenlő (a vizsgált állományban 97 ilyen folyóiratot találtak, előfizetésüket le is mondták).

A részben referált periodikumok elsősorban a műszaki folyóiratok közül kerülnek ki. Ezek előfizetéséről akkor lehet dönteni, ha az ilyen folyóiratokból kiválasztott cikkek értékét össze tudnák vetni a teljes egészében referált folyóiratok cikkeivel. Így ezek a könyvtári egységek bizonyos mértékben rontják a hatékonyságot, de ezen a helyzeten ma még nem lehet javítani.

A profil elemzésekor kiderült, hogy a biológiai, kémiai és fizikai tárgyú folyóiratok referáltabbak, mint a tudományos–műszaki folyóiratok (tartalmuk specifikussága miatt). A leghatékonyabbak a vegyes profilú folyóiratok, amelyek általában teljes egészükben referálásra kerülnek. Felépítésük olyan, hogy mind a természet-tudományok, mind a műszaki tudományok legújabb eredményeit tartalmazzák.

/ALEKSEEVA, L. Sz.: Karakteristika naučno-tehničeskoj periodiki kapitalističeskih stran, postupajuscej v VINITI = NTI, Ser. 1. 2. sz. 1984. p. 24–28./

(Virághalmy Ferenc)

Copyright és reprográfia a könyvtárban Nemzetközi áttekintés

A világ országaiban a reprográfia jogi szemlélete nincs összehangolva. Itt az ideje, hogy a meglevő szemlélet-típusokat számba vegyük, hogy megtalálhassuk a célnak megfelelő megoldást, legalábbis ami a könyvtárak és könyvtárhasználók érdekeit illeti.

A Közös Piac

A Közös Piac országaiban a római, az angolszász vagy a skandináv jogi szemlélet érvényesül, bár a nemzetközi összehangolásra már megtörténtek az első lépések.

Az angolszász szemlélet lényege a méltányos felhasználás elve. Eszerint magáncélra engedélyezett a másolás, de ez a jog nem terjeszthető ki intézményekre. A méltányos felhasználás gyakorlata uralkodik *Nagy-Britanniában*, de ez állandó vitát kavar, mivel törvény nem szól róla. Eszerint kijelölt könyvtárakban magáncélra engedélyezett az egy példányos másolás. Egy 1977-es jelentés azt javasolta, hogy intézményi célokra is engedélyezzék a másolást, a díjak beszedésére pedig létesítsenek központi hivatalt. A kormány e javaslat ellenére a méltányossági elv mellett foglalt állást. Mégis, a könyvtárak könyvkiadóktól vásárolt engedélyekkel igyekeznek legalizálni másolási tevékenységüket. A könyvtári szervezetek (Aslib Library Association) lebeszélük tagjaikat az ilyen elővásárlásokról, melyek szerintük megkérdőjelezzik a méltányossági elvet.

Hollandia korlátozott méltányossági elvet vall: magáncélra bizonyos határokig ingyenes, tiszteletdíj fejében korlátlan mennyiségben engedélyezett a másolás. De mivel nincs meg a megfelelő intézményrendszer, a törvény betartását nem biztosítja semmi. Ennek ellenére a holland példát sokan alapnak tekintik a közös piaci országok törvényeinek összehangolására.

Az *NSZK* a holland példát követi, és itt már működik is a díjbeszedő hivatal. A könyvkiadók azonban szeretnék még tovább szigorítani a másolást és a könyvtárközi kölcsönzést.

A római jog szelleme szerint a copyright tulajdonosának jogai semmilyen cél érdekében sem sérthetők meg. Például *Belgiumban és Luxemburgban* egyelőre tilos a másolás, és emiatt sok a visszaélés.

Franciaországban a másolás egyéni célokra engedélyezett. A kormány adót vet ki a könyvtári másológépekre, amellyel egyrészt kedvét szegik a másolatkészítőknek, másrészt kártalanítják a copyright-tulajdonosokat.

A *skandináv joggyakorlat* kettős elvet követ: egyrészt az ingyenes másolás engedélyezésével a könyvtárakat, múzeumokat és oktatási intézményeket támogatják, másrészt teret biztosítanak a méltányossági elvnek. A skandináv szemléletet a Közös Piacban *Dánia* képviseli.

Az európai szocialista országok

A *Szovjetunió* 1973-ban módosította ide vonatkozó törvényét. Eszerint a nyomtatott kiadványok másolása tudományos, oktatási és kulturális célokra engedélyezett, de anyagi előnyökkel nem járhat. A másolatkérőt csak a másolatkészítés költsége terheli. A sokszorosításhoz a copyright-tulajdonos engedélye szükséges. A

többi szocialista országban magáncélra, oktatási és tudományos célra általánosan engedélyezett a másolatkészítés.

Az Egyesült Államok

Az Egyesült Államokban az 1976-os törvény részletesen intézkedik a reprográfiáról. A közönyvtárakban engedélyezett a másolás, ha anyagi előnyökkel nem jár, és ha a másolaton is feltüntetik a copyright tulajdonosának nevét. A könyvtárközi másolatküldés is engedélyezett, de ez nem hegyesítheti a folyóiratokra való előfizetést: kurrens folyóiratokból évfolyamonként maximum 5 cikk szerezhető be ezen a módon. (A törvény nem szabja meg pontosan, ez egy általánosan elfogadott szám.) A törvény magáncélra is engedélyezi a másolást.

Más esetben a könyvtári másolás fizetékkelletett. A díjbeszedésre központi hivatalt létesítettek, de hatástalanságát mutatja, hogy a bejelentésre kötelezett másolatoknak csak 5%-át vehették nyilvántartásba, és az így befizetett összegnek 55%-át is a hivatali költségek nyelték el.

A törvény betartásáról egy ötéves vizsgálat készült. A jelentés szerint a törvény megvalósítható, de tovább kell szigorítani a kiadók javára.

Kanadában egy 1921-es törvény van érvényben, amely persze még nem tesz említést a reprográfiáról. Gyakorlatban a méltányossági elv érvényesül, csakúgy, mint Japánban, Ausztráliában, Olaszországban és Dél-Afrikában.

Kínában nem szabályozza törvény a másolást.

A harmadik világ

A fejlődő országok törvénykezésére egyrészt valamikori anyaországuk jogi szemlélete van nagy hatással, pl. Indiában vagy Kenyában a méltányossági elv a törvény alapja, Tunéziában a francia szemlélet. Másrészt sok ország a Tuniszi Törvénytervezetről (Tunis Model Law, TML) vesz példát. Ez az UNESCO és a nemzetközi szellemi tulajdont védő szervezet (World Intellectual Property Organization, WIPO) által kidolgozott javaslat csak ajánlás, vázlat, és nem végső formába öntött törvény. Mégis, a kongói, az angolai jog és az 1981-es Arab Copyright Értekezlet is egy az egyben átvette a TML-t.

Nemcsak a fejlődő országokat, hanem a világ minden országát is kettős cél vezeti: egyaránt fontos a hazai copyright-tulajdonosok védelme és a létfontosságú információ beáramlásának elősegítése. Az információ szabad áramlását megakadályozni nem célszerű, és lehetetlen is. Ezért van szükség arra, hogy a jogokat és korlátokat nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt pontosabban meghatározzák.

Hivatkozások

1. Copyright laws and treaties of the world. UNESCO, 1956–83.
2. MILLEN, R. J.: Copyright 1971–81. AGARD, 1982. (AGARD-AR 176), vagy AD-A111 749.
3. PLOMAN, E. W.—HAMILTON, L. C.: Copyright – intellectual property in the information age. London, Routledge and Kegan Paul, 1980.
4. Copyright Revision Act of 1976: law, explanation, committee reports. (Az új amerikai törvényről.) Chicago, Commerce Clearing House, 1976.
5. BOGUSLAVSKY, M.: The USSR and international copyright protection. (A szovjet jogi szemléletről.) Moscow, Progress Publishers, 1979.

/CORNISH, G. P.: Copyright law, reprography and interlending: A round-the-world survey = Interlending and Document Supply, 11. köt. 4. sz. 1983. p. 131–139./

(Reményi Andrea)

A Chemical Abstracts Service dokumentum-másolat szolgáltatása

1981 tavaszán a Chemical Abstracts Service (CAS) is csatlakozott a primer dokumentumot szolgáltatók táborához. A CAS dokumentum-másolat szolgáltatástól (CAS Document Delivery Service, CASDDS) – a monográfiák és a teljes konferencia-kiadványok kivételével – gyakorlatilag megrendelhető a CAS által az elmúlt tíz évben referált valamennyi dokumentum (folyóiratcikkek, egyes konferencia-előadások szövege, kutatási jelentések, szabadalmak) másolata. A szerzői jogi akadályok miatt nem másolható dokumentumokat a CAS egy hétre kölcsön adja. A CASDDS az USA szabadalmak szolgáltatását már 1971-től vállalja, az ACS (American Chemical Society) folyóiratokból pedig a legelső számtól kezdve biztosít másolatot. A többi dokumentum-másolat szolgáltatóval szemben a CASDDS nagy előnye, hogy számos nehezen hozzáférhető dokumentum másolata is beszerezhető tőle, mint például a szovjet dokumentumoké 15 évre visszamenően. A CASDDS szolgáltatása azonban nem olcsó. Egy dokumentum-másolat ára az USA-ban 14 \$ (az USA-n kívüli szállítás ára eltérő lehet). Ha a megrendelés tartalmazza a CA-ban (Chemical Abstracts) vagy a CIN-ben (Chemical Industry Notes) megjelent referátum hivatkozási számát, akkor az ár 2 \$-al olcsóbb.

A megrendelés többféle úton is eljuttatható a CASDDS-hez: telexen, táviratban, postán, a OCLC rendszeren, egyes online szolgáltatóközpontok közvetítésével (CAS ONLINE, ORBDOC, PRIMORDIAL, DIALORDER) stb.